

Борис Більський як теріолог і керівник академічного зоологічного музею в Києві

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Borys Bilskyi, a mammalogist and head of the academic zoological museum in Kyiv. — An essay about a zoologist who made a significant contribution to mammalogy in Ukraine through research into the distribution of jerboas, studying the fauna of the Goryste Reserve and forming the collections of the Zoological Museum of the Academy of Sciences (now part of the NMNH, NAS of Ukraine). During the period of his leadership of the museum, his important contribution to the development of collections was the negotiations with various institutions on the transfer of collections to ZMAS. The researcher devoted a significant part of his career to working at various plant protection stations and entomology departments, monitoring pest populations and developing measures to regulate them.

Біографічні деталі

Борис Іванович Більський народився 26 березня 1887 р. у Києві. Навчався в Київській II класичній гімназії (1899–1909), університеті св. Володимира на фіз-мат. відділенні (факультеті) у 1909–1913 (на зоолога) та в Київській політехніці на с.г. факультеті у 1913–1921 рр. (на агронома) (за особовою справою в ІЗАН). У 1913 р. Б. Більський був учасником ентомологічного з'їзду в Києві. У 1919 р. значився співробітником біологічної секції ВУАН та ентомологом Акліматизаційного саду ВУАН («Історія НАНУ»).

У праці Б. Більського 1929 р. є підзаголовок «з робіт Кабінету Сільсько-Господарської Ентомології Ерастівського с.г. технікуму», що існує й нині (м. Вишневе, Дніпропетровська обл.), а в тексті зазначено, що у 1896–97 рр. він мешкав в окол. Катеринослава, а в 1914 р. працював у Тальнівському пункті Київської станції захисту рослин, а з 1925 р. — у зазначеному технікумі. Його особова справа переповнена записами про численні нетривалі місця роботи.

Рис. 1. Борис Більський у Зоологічному музеї АН УРСР. Фрагмент фото, з колекції М. Біляшівського, з фонду родини Кістяківських (редаговано). Ймовірно, літо 1941 р.

У 1935 р. (5.10.35) затверджений кандидатом сільськогосподарських наук без захисту дисертації (особ. справа). У 1937–1939 рр. Більський був на посаді в.о. завідувача відділу фауністики (вкл. зоологічний музей) Інституту зоології АН УРСР (ІЗАН), про що свідчать накази в архіві ІЗАН (1935–1941). Це був період між «директорством» М. Шарлеманя (він підписувався як «директор») та завідуванням С. Парамонова. 3.03.1937 видано наказ про призначення Більського на посаду с.н.с. відділу фауністики і систематики ЗБІ (з умовою звільнення з інших місць роботи¹), а за півроку (20.10.1937) призначено в.о. завідувача цього відділу (на місце Шарлеманя). На час відряджень С. Парамонова його як с.н.с. відділу призначали в.о. завідувача (напр., наказ № 71 від 27.03.1939). Загалом Б. Більський працював в Зообіні 4 роки, з 1937 до 1941 р., у т.ч. завідував музеєм з 20.10.1937 до 8.10.1938 ([Загороднюк Очеретна 2019]; архів ІЗАН). За Б. Мазурмовичем (1972), у повоєнні роки працював ентомологом на Рівненській СЕС, помер 1964 р.

Теріологічні дослідження і колекції

Борис Більський був зоологом широкого профілю і звертав свою увагу на різні групи тварин — ссавців, птахів, комах. Судячи з етикеткових даних зібраних ним ссавців, що в колекції відділу зоології ННПМ, він у 1920-х рр. певний час працював в система «досвідних с.г. станцій».

У 1928 р. ним зібрано декілька унікальних зразків тушкана на правобережжі Дніпра, про що є запис в серії давніх «червоних» журналів обліку колекцій ННПМ і що було однією з тогочасних сенсацій, і за цими даними підготовлено статтю про поширення «земляного зайця» на правобережній частині України [Більський 1929]. Примітною особливістю цієї статті ї глибокий біогеографічний аналіз знахідок.

У базі даних про колекції ссавців в ННПМ записів з ім'ям «Більський» немає, проте такі дані є у давніх («червоних») журналах обліку: є записи про два екз. (черепи) *Alactaga jaculus*: № 619, с. Лозоватка Криворізької окр., П'ятихатського р-ну, 17.05.1928; № 620, с. Зелене, там само, без дати.

У статусі завідувача Зоологічним музеєм Б. Більський відряджався до «надморських заповідників» з метою отримання колекцій (рис. 2). Напевно, це колекції О. Браунера та ін. з Асканії, Веліканова та ін. з ЧБЗ.

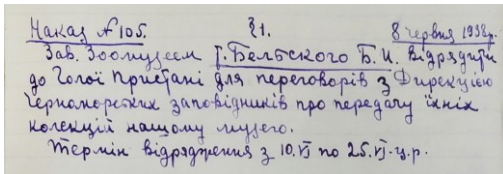

Рис. 2. Фрагмент журналу з наказами по Зообіну: наказ на відрядження Б. Більського для переговорів про передачу колекцій надморських заповідників до Академії наук. Фотокопію отримано за сприяння Е. Король.

¹ Останнім сумісництвом була Чернігівська обл. с.г. дослідна станція (с. Носівка), де він працював з 15.05.36 до 1.03.37 (довідка для Зообіну в особ. справі в ІЗАН).

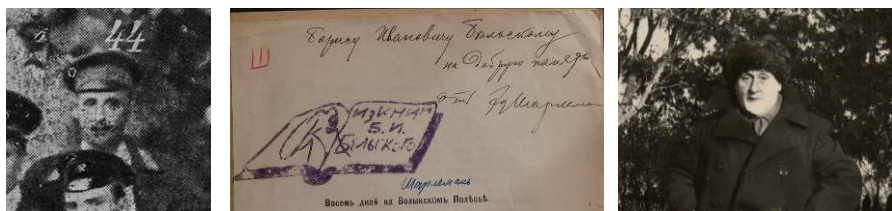

Рис. 3. Ліворуч — Б. Більський серед учасників ентомологічного з'їзду в Києві 1913 р. У центрі — титульна сторінка статті М. Шарлеманя 1914 р. з дарчим підписом до Більського та екслібрисом Б. Більського (бібліотека ІЗАН). Праворуч — Б. Більський у старшому віці, 1957 р. Фото з архіву Поспелова, отримано від М. Біляшівського (фрагмент).

Інші справи, чесноти

Значну частину своєї кар'єри науковець пов'язав з ентомологією, і він був відмічений на колективному фото 1913 р. серед учасників з'їзду ентомологів в Києві (рис. 3). В огляді історії зоології в Україні зазначено, що Більський передусім «спеціаліст в галузі сільськогосподарської і почасти медичної ентомології. ... Найголовніші праці Бельського про шкідників рільництва й культур бурякової сівозміни» [Мазурмович 1972].

У особовій справі Б. Попова (ІЗАН) є заява на ім'я Більського про призначення Б. Попова науковим співробітником на місце вибулого П. Крижова (6.11.1937). Надалі у нарисі теріофауни заповідника «Гористе» Попов вказує, що «в основу цієї статті покладені колекційні матеріал, що збиралися в заповіднику та його околицях автором і деякими іншими співробітниками Інституту зоології АН УРСР (В. О. Антонович, Б. І. Бельський, Л. А. Пржебильський) протягом останніх чотирьох років (1937–1940)...» [Попов 1940: 27]. Це засвідчує їхню співпрацю не лише у стінах академії, але й у терені.

Література

- Більський, Б. 1929. Поширення великого земляного зайця (*Alectaga jaculus* Pall. = *A. saliens* Gm.) на Правобережній Україні. *Збірник праць зоологічного музею*, 7: 147–180.
- Загороднюк, І., К. Очеретна. 2019. Зоологічний музей Української академії наук за 100 років: статуси, підпорядкування, керівники. *Природнична музеологія. Випуск 5*. ННПМ, Київ, 45–52.
- Мазурмович, Б. Н. 1972. *Розвиток зоології на Україні*. Вид-во КДУ, Київ, 1–230.

Резюме

ЗАГОРДНЮК, І. Борис Більський як теріолог і керівник академічного зоологічного музею в Києві. — Нарис про зоолога, який мав значимий внесок у теріологію в Україні завдяки дослідженням поширення тушканів, вивченні фауни заповідника «Гористе» та формуванні колекцій Зоологічного музею АН (нині у складі ННПМ НАН України). У період завідування музеєм його важливим внеском у розвиток колекцій стали перемовини з різними установами про передачу колекцій до ЗМАН. Дослідник значну частину кар'єри присвятив роботі на різного роду станціях захисту рослин та відділах ентомології, проводячи моніторинг популяцій шкідників і розробляючи заходи з їх регуляції.